

Research Paper

Analysis of the Main Components in the Return of Urban Immigrants to Rural Origins

*Ali Ghasemi Ardahaee¹, Hamideh Savabi²

1. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.
 2. MSc., Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Citation: Ghasemi Ardahaee, A., & Savabi, H. (2022). [Analysis of the Main Components in the Return of Urban Immigrants to Rural Origins (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 13(1), 54-67, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2022.331595.1683>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2022.331595.1683>

Received: 01 Oct. 2021
 Accepted: 22 Feb. 2022

Key words:

Return migration, Rural, Social participation, Economic motivation, Infrastructure facilities

ABSTRACT

Return migration is a process in which individuals experience migration and then return to their own country. The aim of this study is to investigate return migration to the rural areas. It is a functional study and its method is analysis and description. Its framework is a survey. The questionnaire is used for gathering data. The study is constructed at Ahar in the northeast of East Azarbaijan. Its statistical sample is return migration to the rural areas. Sampling is done using net and snowball methods. Its reliability and validity is more than %7Cronbach's alpha. Analysis of data is done by statistical description and analysis of main factors. Results show that there are different factors affecting return migration. Social cooperation, economic factor and development motivation are the most effective factors with 4.31, 3.77 special rates. Basic and structural factors had the least effect.

Copyright © 2022, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract**1. Introduction**

In recent years, we saw the return of migrants to their country and birthplace. Return migration is a migration in which an individual or individuals object to their country or birthplace and it expresses the situation where migrant after a specific time returns to his birthplace (Dustmann & Weiss, 2007: 3). Return migration is an important event and on a national scale is a linear movement of migrants from urban residences to-

ward their rural homes due to healthcare concerns, being retired, etc. Using rural areas from urban people is often for relief and decreasing the load of urbanism problems. (Afrakhteh & Hajipour, 2017: 2). Most of the time individuals decide to migrate to achieve economic benefits and decrease their expenses. According to instruction, it is possible that migration refers to an individual's dream of achieving more benefits. Therefore, there are personal features including financial aspects, educational levels, and type of career possibility that motivate them to have an effective migration. There have been factors that have affected the motivation to migrate to rural areas during the

* Corresponding Author:

Ali Ghasemi Ardahaee, PhD

Address: Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Tel: +98 (992) 4730488

E-mail: ghasemi33@yahoo.com

past years. The return migrants have a role in developing the rural society, which results in increasing the separation of rural and urban areas such as earning, employment and quality of living, social services especially self-sufficiency. Continuation of these conditions decreases some problems in urban society and causes the prosperity of the rural community and leads to suitable distribution of population in geographic space of the country. The improvement of rural areas can enhance the development of urban areas and the entire country. The present study aims to answer the following questions:

What are the major elements affecting urban migrants' return to the rural areas?

Which factors have a role in rural migrations?

2. Methodology

This study is an applied investigation, it is an analytic-descriptive investigation and its framework is based on a survey. The sample population is return migrants of Ahar. 260 persons were selected for conducting the study. The data gathering method is library and documental and is conducted by a structured questionnaire. The method of sampling is clustering or snowball and filling questionnaire observably and is conducted among migrants. According to early investigation and stress on the information and previous knowledge of local people, some of the migrants were selected and their information and knowledge were used.

3. Results

With regards to the obtained results of analysis, factors and grounds of return migrations to Ahar include 5 factors: social cooperation, economic motivation, economic development, development of agricultural technology, motivation of mental and physical health and finally grounding and underlying. They explain 51.04% of the variance.

4. Discussion

Therefore, maintaining and rebuilding the environment and assurance of loan, financial support to friends, the performance of prosperity, the rural area, and association in decision making provided the grounds to return migration. Social capital and social cooperation can be the factors for the development of rural areas. The relationship between individuals is based on family and friends. The relationship can relate to migrants and non-migrants, economic cooperation of people due to developing and

improving rural areas and investment of migrants causing improvement and development of rural society. Today, the welling living scale, cheaper residual costs, life quality, and a whole other appealing factors caused the return of migrants to rural areas, so with the existence of basic opportunities and wealth and other services utilities, and maintenance of environment, if rural area, maintained communication with roads, increasing job and health and education organizations in rural areas giving chance to people live in rural areas. Human capital reversal is an important factor in improving economic and entrepreneurship such as teaching agriculture technics, and creating jobs for themselves and rural residents, also some of the migrants who do not earn sufficient amount of money and have lands at their birth home, prefer to return. Again these individuals are helpful in improving economic activities in their birth town.

5. Conclusion

The most important factor affecting return migration is social cooperation. Economic motivation, and economic development is the second factor that has an important role in return migration. So increasing earnings, having several earning sources, rising living standards, suitable welfare and having more opportunities for employment and decreasing life expenses provided the grounds of return to rural areas. Based on existing human and financial capital of return migrants, they can be affected by other rural individuals and can be affected to madding services, employments, and various plants. Among these five factors, the underlying and grounding factor has the least effect on return migrations.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

تحلیل مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران شهری به خاستگاه‌های روستایی

* علی قاسمی اردهایی^۱، حمیده ثوابی^۲

۱- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
 ۲- کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۰۹ مهر ۱۴۰۰
 تاریخ پذیرش: ۰۳ اسفند ۱۴۰۰

مهاجرت برگشتی فرایندی است که افراد بعد از تجربه مهاجرت از روستا به شهر و اقامت در مقصد به موطن اصلی خود بازمی‌گردند. تحقیق حاضر با هدف تحلیل مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران شهری به خاستگاه‌های روستایی انجام یافته است. این بررسی از نوع تحقیقات کاربردی و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی و شالوده مطالعات آن بر پیمایش و نیز ابزار گردآوری داده‌های پرسشنامه محقق‌ساخته است. قلمرو مکانی بررسی حاضر روستاهای شهرستان اهر و جامعه آماری مهاجران برگشتی به روستاهای شهرستان اهر است. روش نمونه‌گیری به صورت شبکه‌ای و گلوله برفی و پر کردن پرسشنامه‌ها به صورت هدفمند در بین مهاجران انجام گرفته است. روایی پرسشنامه از نوع صوری و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ به دست آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (شاخص‌های پراکندگی) و تحلیل عاملی از نوع تحلیل مؤلفه‌ای صورت پذیرفته است. نتایج تحلیل عاملی نشان داد عوامل مختلفی در برگشت مهاجران نقش داشته است که از بین آن‌ها عامل‌های مشارکت اجتماعی و انگیزه اقتصادی به ترتیب با مقدر ویژه ۴/۳۱ و ۳/۷۷ بیشترین تأثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده به خود اختصاص داده‌اند و عامل عمرانی و زیر بنایی کمترین تأثیر را داشته است.

کلیدواژه‌ها:

مهاجرت برگشتی، روستا، مشارکت اجتماعی، انگیزه اقتصادی، امکانات زیربنایی

مقدمه

اصطلاح مهاجرت برای اولین بار در سال ۱۸۹۲ توسط فردی به نام گراهام به کار برده شد و به‌عنوان مهم‌ترین محرک مکانی جمعیت در یک قلمرو جغرافیایی، حرکت یک فرد یا گروهی از افراد در امتداد مرزهای یک واحد سکونتگاهی به واحدهای دیگر برای اقامت دائم یا موقت در مکانی غیر از زادگاه خود است (Manafi azar et al., 2017: 175).

مهاجرت برگشتی پدیده‌ای مهم و در مقیاس ملی عمدتاً حرکت خطی مهاجران از سکونتگاه شهری به سوی سکونتگاه روستایی بنا به دلایل درمانی و بازنشستگی و نیز استفاده از فضاهای روستایی از سوی شهرنشینان اغلب به منظور فراغت و کاهش بار روانی مشکلات حاکم بر فضاهای شهری به‌عنوان کنشی مکانی - فضایی صورت می‌پذیرد (Afrakhte & hajipour, 2017: 2). مهاجران ممکن است ملاحظات متفاوتی را برای برگشت یا ماندن برگزینند، مانند تصمیم به اشتغال و پیدا کردن کار یا گزینه‌های تولید. در تمام این موارد آن‌ها تحت تأثیر عوامل

در دهه‌های گذشته بسیاری از افراد و خانوارهای روستایی به دلایل اقتصادی از روستاها مهاجرت کردند چرا که آن‌ها راهکار دیگری برای غلبه بر بیکاری در روستاها ندارند (FAO, 2016). باید پذیرفت که چشم‌انداز سنتی توسعه روستایی مبتنی بر کشاورزی صرف منسوخ شده است، هم‌اکنون در سطح جهان به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه بسیاری از روستاها درآمدهای زیادی را از فعالیت‌های غیرکشاورزی کسب می‌کنند (Mohammadi & Shahbazi, 2020: 142). می‌توان استنباط کرد امروزه با ایجاد محیطی اقتصادی و اجتماعی برای مالکان روستایی زمینه فراهم است تا در موطن خود بمانند و فعالیت‌های تولید درآمد در روستا انجام دهند. طی سال‌های اخیر شاهد برگشت مهاجران به موطن و زادگاه خود هستیم. مهاجرت برگشتی امروزه مورد توجه جمعیت‌شناسان، جامعه‌شناسان، جغرافی‌دانان و برنامه‌ریزان در کشورهای رو به توسعه قرار گرفته است.

* نویسنده مسئول:

دکتر علی قاسمی اردهایی

نشانی: تهران، دانشگاه پیام نور، دانشکده علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی.

تلفن: ۴۷۳۰۴۸۸ (۹۹۲) +۹۸

پست الکترونیکی: ghasemi33@yahoo.com

نقش مهمی دارند؟

مروری بر ادبیات موضوع

مبانی نظری

در دهه اخیر نظریه چرخه حیات در جستجوی تبیین ماهیت علل وقوع مهاجرت بازگشتی است. طبق نظریه چرخه حیات، مهاجرت بازگشتی فرایندی مرحله‌ای است که سه دوره تولد و زندگی در روستا، مهاجرت به شهر و سکونت در آن، سپس بازگشت مجدد به روستا را شامل می‌شود (Paydar, 2019: 23). مهاجرت برگشتی نوعی از مهاجرت است که شخص یا اشخاص موردنظر، ایده برگشت به مبدأ خود را دارند و وضعیتی را بیان می‌کند که شخص مهاجر با تمایل خود و به‌ویژه بعد از مدت زمان مشخص به مبدأ بازمی‌گردد (Dustmann & Weiss, 2007: 3). بارجاس معتقد است مهاجرت برگشتی انتخابی است، مثلاً وقتی سرمایه‌گذاری در بخش سرمایه انسانی افراد و مشتقات آن مثل نقش‌های درآمدی در نظر گرفته می‌شود، تصمیم‌های اخیر در برگشت به وطن خود، بیشتر بر اساس انتظار برگشت به مبدأ است (Dustmann & Weiss, 2007: 237).

مطابق نظریه کلاسیک، مهاجرت برگشتی بیشتر شامل مهاجران کار است. در این نوع مهاجرت مهاجران سود مورد انتظار از مهاجرت را دریافت نکرده‌اند (Gashi & Adent, 2015: 59). نظریه اقتصاد نوین، مهاجرت برگشتی را برگشت با موفقیت به موطن خود بعد از یک دوره معین می‌داند که منجر به تجربه موفق مالی شده است (Farrell et al., 2014: 131). در این نظریه تصمیم به مهاجرت تابعی از هزینه‌ها و منافع آن است. به‌طوری که افراد کلیه هزینه‌های مقصد مانند هزینه پیدا کردن کار، هزینه مسافرت، هزینه‌های انطباق با محیط و نظایر آن را در نظر می‌گیرند. از این رو می‌توان دریافت که منافع مهاجرت شامل: داشتن شغل، مسکن و محل سکونت بهتر در روستا، آرامش و استراحت که به سود فرد است، تأثیر مثبتی بر میزان مهاجرت بازگشتی از شهر به روستا دارد. به عبارتی وجود امکانات آموزشی، اشتغال و درآمد و مسکن در مبدأ از عوامل برانگیزنده هستند که میل به مهاجرت را در فرد ایجاد می‌کنند (Démurger & Xu, 2016: 7). فرانسسکو کراز ابعاد مهاجرت برگشتی را به‌صورت زیر دسته‌بندی می‌کند. شکست؛ مهاجرانی که قادر به ترکیب با جامعه میزبان نشده‌اند. محتاط‌گرایی؛ مهاجرانی که همواره بعد از آنکه به‌طور موفق به اهداف خود دست یافتند، قصد برگشت دارند. بازنشستگی؛ مهاجرانی که می‌خواهند به موطن خود بازگردند تا سنین کهنسالی را در وطن خود سپری کنند. مبتکران؛ این مهاجران بازمی‌گردند چون آن‌ها معتقدند مهارت‌هایی که کسب کرده‌اند همراه با پس‌انداز سرمایه به آن‌ها امکان عمل بهتری می‌دهد تا ایجادکنندگان تغییر و مبتکران در جامعه خود باشند (Debnath, 2016: 3-4). دیدگاهی که نقش خانواده را در تصمیم

گوناگونی همانند ویژگی‌های فردی، وضعیت اقتصادی و شرایط اجتماعی هستند (Ahinbakh, 2017). افراد بیشتر زمانی تصمیم به مهاجرت می‌گیرند که کسب منافع اقتصادی مورد انتظار بر هزینه‌های آن پیشی گیرد. مطابق این دستورالعمل مهاجرت ممکن است به‌عنوان نگرشی تلقی شود که فرد برای کسب منافع بیشتر به آن اقدام کند. بنابراین، در این بین ویژگی‌های فردی چون سن، جنس، جنبه‌های مادی، سطح آموزش و نوع شغل ممکن است در ایجاد انگیزه‌ها برای مهاجرت مؤثر واقع شوند. می‌توان بیان کرد در این نوع مهاجرت، مهاجران برگشتی سهم عمده‌ای در فعل و انفعالات مبدأ دارند، از جمله آوردن سرمایه انسانی و مهارت‌های کسب‌شده از منطقه میزبان، و سرمایه‌گذاری در اقتصاد محلی روستا.

بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ تعداد مهاجران شهر به روستا بیش از مهاجران روستا - شهری بوده است طی این دوره تعداد افرادی که از شهر به روستا مهاجرت کرده‌اند ۷۵۵۵۴۶ نفر و تعداد افرادی که از روستا به شهر مهاجرت کرده‌اند ۶۵۵۲۵۱ نفر بوده است (Amanpour, 2018: 38). بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مقایسه آخرین محل اقامت قبلی مهاجران با محلی که در آن سرشماری شده‌اند نشان می‌دهد، ۱۴/۵۵ درصد از روستا به شهر، ۶۸/۲۸ درصد از شهر به شهر، ۵/۰۴ درصد از روستا به روستا و ۱۲/۱۳ درصد از شهر به روستا مهاجرت کرده‌اند (Statistical center of Iran, 2016).

در واقع بخشی از این جریان مهاجرت شهر به روستا، برگشت مهاجران از شهر به مبدأ پیشین خود یعنی روستا را نشان می‌دهد. طی سال‌های اخیر در برخی روستاهای شهرستان اهر پدیده مهاجرت برگشتی پررنگ‌تر بوده و روند افزایشی داشته است. داشتن زمین‌های ارثی، مقاوم‌سازی مسکن روستایی، وجود راه‌های مناسب ارتباطی، ارزانی زمین و مسکن، هوای لطیف و پاکیزه، آرامش روحی و روانی و توسعه شبکه حمل‌ونقل و ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب موجب بازگشت روستائیان به موطن خود شده است. عامل‌هایی در طی زمان بر انگیزه‌های مهاجرت افراد به روستاها تأثیر دارند و در این بین مهاجران برگشتی می‌توانند در توسعه اجتماع روستایی نقش داشته باشند. نتیجه این فرایند شرایطی است که در نواحی روستایی درآمد و اشتغال، کیفیت زندگی و خدمات اجتماعی و مخصوصاً خودکفایی در روند توسعه افزایش یابد و تداوم این روند موجب کاهش بعضی مشکلات جامعه شهری و آبادانی دوباره اجتماع روستایی و توزیع مناسب جمعیت در فضای جغرافیایی کشور شود. بر این اساس، پیشرفت روستاها می‌تواند پشتیبان توسعه شهرها و کل کشور شود. از این رو تحقیق حاضر درصدد پاسخ دادن به سؤال‌های ذیل است:

مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران شهری به خاستگاه‌های روستایی کدام‌اند؟ کدام عامل‌ها در برگشت مهاجران به روستا

به مهاجرت برجسته می‌کند و افراد بزرگسال و بزرگان خانواده، فرزندان به‌خصوص فرزند بزرگ را وادار می‌کند تا برگردد و از آن‌ها مراقبت کنند و کار و شغل یا مزرعه خانوادگی را اداره کنند (Winnie & Fan, 2006: 940-941). بر اساس نظریه شبکه اجتماعی، مهاجرت برگشتی در مراحل اولیه مهاجرت احتمال وقوع بیشتری دارد یعنی وقتی شبکه در مقصد هنوز به‌طور کامل گسترش نیافته است و تعداد مهاجران کم است. همچنین این رویکرد توضیح می‌دهد که فرایند سازگاری مجدد در مبدأ وقت می‌برد و وابسته به دوره تجربه مهاجرت است. طول مدت ماندن به مهاجران امکان آموزش مهارت‌های متفاوت را می‌دهد (Gashi & Adent, 2015: 59).

مشارکت اجتماعی به آن دسته از کنش‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن، اعضای یک جامعه در امور مختلف همکاری دارند (Behrozeh et al., 2021: 375). شایان ذکر است توسعه روستایی می‌تواند باعث گسترش دامنه فرصت‌ها برای مردم روستایی باشد و دربردارنده ابعاد توسعه روستایی یکپارچه و مشارکت مردم باشد. پایه‌های تئوری زیادی در رابطه با مهاجرت وجود دارد که مکمل هم هستند و هیچ تئوری منحصربه‌فردی وجود ندارد که تمام دلایل مهاجرت داخلی را توضیح دهد. بیشترین تئوری، تئوری‌های دافعه و جاذبه است که توسط اقتصاددان‌ها مطرح شده است. آن‌ها عواملی را که فرد را مجبور می‌کند تا یک منطقه را ترک کند یا آن‌ها را به منطقه متفاوت جذب می‌کند توضیح می‌دهند. در مهاجرت عوامل دافعه ممکن است دستمزد کم، نابرابری در استانداردهای پایین زندگی و عوامل جاذبه نیز دستمزد بالا، استانداردهای بالای زندگی، تقاضا برای مهارت‌های خاص و دانش است.

پیشینه تحقیق

مطالعات اخیر روی توضیحات اقتصاد کلان مهاجرت توجه دارد و جریان مهاجرت را با تفاوت‌های فرصت‌ها و شرایط کار، تقاضای بازار کار و نیز هزینه مهاجرت توضیح می‌دهد (Ahinbakh, 2017: 28-29). ربانی، طاهری و روستا در تحقیقی با عنوان بررسی «علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی - اقتصادی» انجام دادند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که بین تعلق بومی و درآمد از یک‌سو و انگیزه‌های مهاجرت معکوس از سوی دیگر، رابطه مثبت و بین مسافت و انگیزه مهاجرت معکوس رابطه منفی وجود دارد. همچنین، آن‌ها میان متغیرهای سن، تحصیلات، شغل و مسکن با انگیزه مهاجرت معکوس رابطه معناداری نیافتند (Rabbani et al., 2011: 83). کوبانیان^۱ عوامل انسانی، مالی و فرهنگی ادغام مجدد مهاجران برگشتی ارمنستان را بررسی می‌کند. نتایج تحقیق وی نشان داد بسیاری از مهاجران مایل به بازگشت هستند چون شرایط زندگی خوبی را در مقصد

نداشته‌اند و نیز دلایل شخصی مثل مرگ اقوام، طلاق، فقر سلامتی و همچنین ناتوانی در سازگاری با آب و هوای مقصد، و عوامل جاذبه‌ای مثل دل‌تنگی برای خانه و میل به بزرگ کردن کودکان در موطن خود دارند (Chobanyan, 2013: 4). نتایج تحلیل عاملی افزاینده و همکاران نشان داد عوامل مختلفی در بازگشت مهاجران نقش داشته است که از بین آن‌ها عامل‌های اقتصادی و عمرانی - اجتماعی به ترتیب با مقدار ویژه ۲/۴۹ و ۲/۳۱ بیشترین تأثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده به خود اختصاص داده‌اند و عامل فرهنگی - قومی کمترین تأثیر را در بین عامل‌ها داشته است (Manafi azar et al., 2017).

یافته‌های کاسارنیو نشان می‌دهد که اکثر مهاجران بازگشتی در روستا روابط اجتماعی گسترده‌تری با خانواده، اقوام، همسایه، دوستان و همکاران دارند (Dabir et al., 2013). پانگاس و همکاران در بررسی خود نشان دادند، مهم‌ترین متغیر که مهاجرت برگشتی را شکل می‌دهد، تحصیل بیشتر است. مهاجرانی که در شرایط تحصیلی خود کار می‌کنند و اهداف و نیات بالاتری را در مهاجرت برگشتی به خانه‌های خود دارند (Pungas et al., 2012: 18). مهاجران کشور غنا شامل افراد متخصص با مهارت بالا مثل معلم‌ها، پزشکان و پرستاران، کارگران ماهر و غیر ماهر از جمله آرایشگرها، رانندگان و نجاران است. داده‌های قابل دسترس در مهاجرت برگشتی غنا نشان می‌دهد که ۱۰ درصد از مهاجران در یک سال معین به کشورشان برگشته‌اند (Setrana, 2017: 30). افزایش مشارکت اجتماعی در روستا به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی موجب توسعه در نواحی روستایی می‌شود. پومکا در مطالعه خود در زمینه سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی در تایلند به این نتیجه دست یافت که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از قبیل صداقت و همکاری موجب افزایش سطح مشارکت و توسعه اجتماع روستایی می‌شود (Farahani et al, 2013: 32). نتایج تحلیل عاملی قاسمی و جوان نشان داد، ۲۵ متغیر شناسایی شده مؤثر در مهاجرت معکوس را ذیل ۷ مؤلفه اصلی به ترتیب شامل عوامل زیرساختی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی، تعلق مکانی، بازنشستگی و مسکن تلخیص نمود که عوامل اول تا هفتم روی هم رفته ۶۹/۲۸ درصد از مجموع واریانس مهاجرت معکوس را توضیح داده است (Ghasemi & Javan, 2014: 15). بر اساس مدل جاذبه و دافعه، مبدأ دارای عوامل و نیروهای منفی (دافعه) و مقصد دارای نیروهای مثبت (جاذبه) است. وجود همین عوامل دافعه و جاذبه در مبدأ و مقصد باعث شکل‌گیری مهاجرت می‌شود. به‌عنوان مثال وجود خویشاوندان و شبکه‌های مهاجرت داخلی، احتمال مهاجرت را هم برای مردان و هم برای زنان افزایش می‌دهد. نتایج تحقیقی که در مکزیک صورت گرفته بود نشان می‌دهد که شبکه‌های خانواده درون مکزیک احتمال مهاجرت داخلی را تا ۴۶ درصد افزایش می‌دهد (AliBabaei & Jomehpour, 2016: 99).

1. Chobanyan

روش‌شناسی تحقیق

به صورت ۱=بالا ۲=متوسط ۳=محروم رتبه‌بندی شده است. در این پژوهش از پاسخگو پرسیده شده است که عنوان دقیق شغل خود را بعد از مهاجرت به روستا بنویسد، این متغیر در نهایت به صورت مشاغل ۱=اداری ۲=راننده، صنعتگر و خدماتی ۳=ساختمانی ۴=کشاورزی ۵=بیکار تقسیم‌بندی شده است. و نیز از پاسخگو پرسیده شد که آیا به کار کشاورزی و دامداری مشغول هستید؟ و از روش‌های نوین کشاورزی استفاده می‌کنید؟ این سؤال‌ها نیز به صورت اسمی دو مقوله‌ای استفاده و عدم استفاده طبقه‌بندی شده است. سنجش روایی طیف لیکرت بر اساس ضوابط درونی است. یعنی برای حذف گویه‌های نامناسب، هریک از گویه‌ها با جمع نمرات مجموعه گویه‌ها در ارتباط گذاشته شده است و از روی میزان همبستگی با سایر گویه‌ها، روایی آن‌ها تشخیص داده شده است. اعتبار وسیله اندازه‌گیری صوری و به‌منظور تعیین قابلیت اعتماد ابزار تحقیق پیش از مون انجام شده که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مفهوم‌های اصلی پرسش‌نامه بالاتر از ۰/۷۱ است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (شاخص‌های پراکندگی)، و تحلیل عاملی به شیوه تحلیل مؤلفه‌ای صورت پذیرفت. جدول شماره ۱، پایایی و گویه‌های مربوط به سنجش مفاهیم تحقیق را نشان می‌دهد.

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی، روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی و شالوده مطالعات آن بر پیمایش است. جامعه آماری مطالعه موردبررسی، مهاجران برگشتی به روستاهای شهر اهر است. در بررسی حاضر ۲۶۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. شیوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و اسنادی و از طریق پرسش‌نامه محقق‌ساخته و نیز محدوده جغرافیایی و مکانی پژوهش شهرستان اهر است. روش نمونه‌گیری به‌صورت شبکه‌ای یا گلوله برفی و پر کردن پرسش‌نامه‌ها به‌صورت هدفمند در بین مهاجران انجام گرفته است. با توجه به پرس‌وجوهای اولیه و با تکیه بر اطلاعات و دانسته‌های مطلعین محلی، تعدادی از مهاجران انتخاب، و با استفاده از اطلاعات این افراد در روستاها مهاجران انتخاب شدند. از پاسخگو پرسیده شده است که سطح تحصیلات خود را بنویسد، این متغیر به‌صورت ۱=دانشگاهی ۲= راهنمایی، متوسطه و دیپلم ۳=ابتدایی ۴=بی‌سواد طبقه‌بندی شده است. همچنین در این بررسی از پاسخگو پرسیده شده است که عنوان دقیق شغل خود را در زمان مهاجرت به شهر بنویسد. در نهایت این متغیر در طبقات مشاغل ۱=بلندمرتبه ۲=میان مرتبه ۳=کم مرتبه طبقه‌بندی شده است. منطقه محل سکونت

جدول ۱. پایایی و گویه‌های مربوط به سنجش مفاهیم تحقیق.

سازه‌های تحقیق	گویه‌ها	نمرات مورد انتظار		ضریب پایایی
		تعداد	حداقل حداکثر	
انگیزه‌های اقتصادی مهاجران برگشتی	راه‌های مناسب ارتباطی و دسترسی بالا به شهر، فرصت زیادی برای اشتغال در روستا، حمایت دولت، برخورداری از چندین منبع درآمد، کسب درآمد بیشتر، برخورداری از وضعیت رفاهی مطلوب، شروع به کار در روستا به خاطر داشتن زمین کشاورزی.	۷	۷	۰/۷۳
انگیزه‌های روحی و جسمی مهاجران برگشتی	لذت بردن از طبیعت سرسبز روستا، سن بازنشستگی بهترین زمان زندگی در روستا، زندگی در روستا برای درمان وضعیت جسمی، زندگی در جای آرام و به دور از هرگونه شلوغی، تربیت خوب فرزندان در روستا، سپری کردن بقیه عمر در زادگاه، وجود آسایش روحی و روانی در روستا.	۷	۷	۰/۷۱
مشارکت اجتماعی	شرکت در تصمیم‌گیری‌های محلی روستا، شرکت در مراسم عروسی افراد فامیل یا دوستان و همسایگان، شرکت در هیئت‌های مذهبی و عزاداری، مطرح کردن مشکلات روستا به شوراها، کمک به اجرای طرح‌های هادی روستا (ساختن جاده‌ها و راه‌های ارتباطی پل و ...)، حفظ و بازسازی محیطزیست روستا، قرض دادن پول، ضمانت وام و کمک به نیاز مالی دوستان در روستا	۷	۷	۰/۸۳
کارآفرینی و توسعه عمرانی و اقتصادی روستایی	کاهش هزینه‌های زندگی در روستا، مقاوم‌سازی مسکن، احساس امنیت در برابر سوانح و بلایای طبیعی، کارآفرینی (پرورش ماهی، مرغداری و...)، ایجاد فرصت اشتغال برای خود و روستائیان، افزایش درآمد در روستا، منصرف کردن روستائیان از مهاجرت به شهر، آموزش دان فنون جدید کشت و کار کشاورزی به روستائیان، آگاهی در زمینه اینترنت و فضای مجازی، تشویق مهاجران آشنا در شهر برای بازگشت به روستا	۱۰	۱۰	۰/۷۶

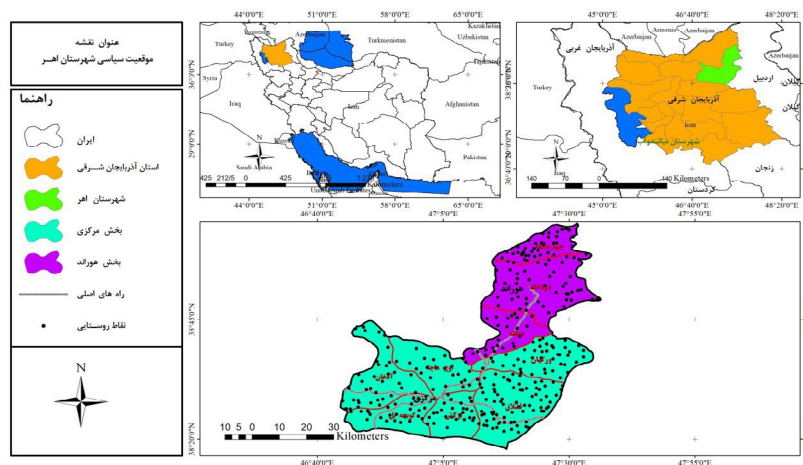
محدوده مورد مطالعه

در این پژوهش محدوده مورد مطالعه روستاهای شهرستان اهر است. اهر یکی از شهرهای شمالی استان آذربایجان شرقی و پنجمین شهرستان پرجمعیت استان محسوب می‌شود. بر اساس تقسیمات اداری و کشوری سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ این شهرستان از دو بخش مرکزی و هوراند، ۹ دهستان و ۳۱۵ روستا تشکیل شده است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، شهرستان اهر دارای ۱۵۴۵۳۰ نفر جمعیت است. به طوری که ۱۰۵۲۹۹ نفر ساکن در نقاط شهری، ۴۹۲۳۱ نفر ساکن نقاط روستایی است. تصویر شماره ۱، موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان اهر به تفکیک استان و بخش را نشان می‌دهد.

یافته‌ها

ویژگی‌های فردی-زمینه‌ای

میانگین سن پاسخگویان قبل از مهاجرت ۳۲ سال و در حال حاضر ۴۶ سال است. همان‌طور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، بیشتر مهاجران وقتی برای اولین بار وارد شهر شدند شغل رده پایین داشتند. چنانچه داده‌ها نشان می‌دهد، بیشتر مهاجران در شهر خانه‌های اجاره‌ای داشته‌اند. ۲۱/۸ درصد مهاجران مجرد و ۷۸/۲ درصد متأهل هستند. گفتنی است مهاجران به طور میانگین ۱۲ سال در شهر اقامت داشته‌اند. با توجه به جدول و یافته‌ها چنانچه ملاحظه می‌شود، بیشتر مهاجران به کار کشاورزی مشغول‌اند. ۸۲/۹ درصد مهاجران برگشتی در روستا دارای ملک و ۱۷/۱ درصد ملک ندارند. ۹۲/۷ درصد مهاجران به زادگاه پدر و مادر خود مهاجرت کرده‌اند و ۷/۳ درصد روستا زادگاهشان نیست. میانگین مدت اقامت مهاجران برگشتی در روستا ۷ سال است. جدول شماره ۲، توزیع نسبی ویژگی‌های فردی-زمینه‌ای مهاجران را نشان می‌دهد.

تصویر ۱. موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان اهر به تفکیک استان و بخش. منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

جدول ۲. توزیع نسبی ویژگی‌های فردی-زمینه‌ای مهاجران.

متغیر	منطقه			شغل زمان مهاجرت			مسکن		
	محروم	متوسط	بالا	رده پایین	رده متوسط	رده بالا	شخصی	سازمانی	اجاره‌ای
درصد	۳۱/۵	۶۲/۳	۵/۲	۵۱/۴	۲۶/۳	۲۲/۳	۳۷	۱/۲	۶۱/۸
متغیر	تحصیلات			شغل فعلی مهاجر			ملک در روستا		
	بی‌سواد	ابتدایی	راهنمایی، متوسطه و دیپلم	بیکار	کشاورز	راندگی، صنعت و خدمات اداری	ندارد	دارد	ندارد
درصد	۱۴/۵	۳۴/۵	۳۷/۸	۲	۶۳	۱۳	۱۷/۱	۸۲/۹	۹/۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

امکانات زیربنایی و رفاهی روستاهای مورد مطالعه

همان‌طور که جدول شماره ۳ امکانات زیربنایی و رفاهی روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد، هر یک از این خدمات زیربنایی و رفاهی می‌تواند در برگشت مهاجران نقش اساسی داشته باشد. ولی چنانچه نتایج نشان می‌دهد امکانات محیط تفریحی و ورزشی روستائیان نسبت به سایر امکانات کم است و نیز گفتنی است یافته‌ها پیشرفت خدمات زیباسازی و حفظ محیط زیست روستاها را هم نشان می‌دهد، به‌خصوص راه آسفالت روستاها با ۷۹/۱ درصد و شغل کشاورزی با ۶۹/۳ درصد و از همه مهم‌تر ۶۲/۴ درصد روستاها دارای مراکز بهداشتی درمانی هستند. وجود راه‌های مناسب ارتباطی در روستاها باعث شده است که افراد نه تنها به شهر دسترسی بالایی داشته باشند بلکه بیشتر با نزدیک‌ترین شهر روستای خود ارتباط داشته باشند و موارد مورد نیاز خود را تهیه کنند. امروزه با وجود مراکز بهداشتی درمانی، محیط آموزشی، راه‌های مناسب ارتباطی و سایر خدمات زیربنایی در روستاها به نظر می‌رسد افراد دیگر تمایل زیادی برای مهاجرت به شهرها را نداشته باشند. شایان ذکر است با توجه به اینکه هزینه زندگی در روستا نسبت به شهر پایین است، افراد سعی می‌کنند در روستاها به اشتغال‌زایی و کارآفرینی بپردازند. ساخت پل و جدول کشی در روستاها انجام شده و روستائیان در کار کشاورزی از وسایل نوین آبیاری استفاده می‌کنند. با عنایت به این مباحث، و با وجود امکانات زیربنایی - عمرانی و رفاهی و نیز ارتقاء سطح زندگی افراد، وجود محیط آموزشی، مراکز بهداشتی و درمانی و مسکن ارزان، توسعه پایدار در مناطق مختلف جغرافیایی از جمله در روستاها به وجود می‌آید.

جدول شماره ۴ مقصد اولیه، مهاجرت از روستا به شهر و مبدأ در مهاجرت برگشتی یعنی مهاجرت از شهر به روستا را نشان می‌دهد. با توجه به جدول، شهر مقصد مهاجران بیشتر تبریز (مرکز استان) و بعد از آن شهر اهر است. در زمان مهاجرت افراد به شهر به نظر می‌رسد افراد به خاطر استفاده از امکانات شهری و پیدا کردن کار به شهر تبریز مهاجرت کردند. بر این اساس، مهاجرانی که شامل مهاجران کار هستند، کسانی که از هزینه‌های مهاجرت ضرر می‌کنند و از دستمزدهای بالاتری برخوردار نیستند، به موطن خود بازمی‌گردند.

مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران به روستا

تحلیل عاملی متغیرها: برای ارزیابی تحلیل مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران شهری به خاستگاه‌های روستایی در محدوده مورد بررسی، از آزمون آماری تحلیل عاملی استفاده شده است. بدین منظور از روش‌های مختلف تحلیل عاملی، روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی انتخاب شده است. برای به حداقل رساندن تعداد متغیرهایی که روی یک بار می‌شوند از چرخش واریماکس استفاده شده است. برای آزمون مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص تحلیل برگشت مهاجران به روستا و برای شروع تحلیل عاملی، از آزمون Bartlett و Kmo استفاده شده است. معناداری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب Kmo، حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای مورد بررسی برای انجام تحلیل عامل است (جدول شماره ۵).

جدول ۳. امکانات زیربنایی و رفاهی روستاها.

امکانات زیربنایی و رفاهی		خدمات زیباسازی و حفظ محیط زیست روستا	
تعداد	درصد	تعداد	درصد
آب لوله کشی	۲۳۳	۸۶/۱	۴۱/۴
برق	۲۵۴	۹۸/۱	۷۹/۱
تلفن	۲۳۴	۹۴/۲	۵۷
گاز	۲۰۹	۸۰	۵۲/۳
اینترنت	۸۱	۳۱/۳	۶۲/۴
پست بانک	۹۷	۳۷/۵	۸/۲
مرکز بهداشتی	۱۷۸	۶۸/۷	۶۹/۳
محیط آموزشی	۱۹۵	۷۵/۶	۲۵/۴
محیط تفریحی - ورزشی	۳۹	۱۵/۲	۵۸/۳
مسجد	۲۴۱	۹۳/۱	

جدول ۴. مقصد اولیه (روستا به شهر) و مبدأ در مهاجرت برگشتی (شهر به روستا).

مبدأ مهاجران از شهر به روستا		مقصد اولیه مهاجران از روستا به شهر		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۴۱	۱۰۵	۴۳/۱	۱۰۷	تبریز
۳۸/۳	۹۸	۳۷/۵	۹۳	اهر
۱۱/۸	۳۰	۱۱/۳	۲۸	تهران
۱/۲	۳	۱/۲	۳	مشکین
۱/۲	۳	۰/۸	۲	کرج
۰/۸	۲	۰/۸	۲	کلیبر
۰/۸	۲	۰/۸	۲	پارس‌آباد
۰/۸	۲	۰/۸	۲	ارومیه
۰/۴	۱	۰/۴	۱	مرند
۰/۴	۱	۰/۴	۱	مراغه
۰/۴	۱	۰/۴	۱	گرمی
۰/۴	۱	۰/۴	۱	بناب
۰/۴	۱	۰/۴	۱	خواجه
۰/۴	۱	۰/۴	۱	هریس
۰/۴	۱	۰/۴	۱	بستان‌آباد
۰/۴	۱	۰/۴	۱	اصفهان
۰/۴	۱	۰/۴	۱	هوراند
۰/۴	۱			سردرود
۰/۴	۱			رشت

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۵. آزمون بارتلت در سطح معناداری.

سطح معناداری	مقدار بارتلت	مقدار KMO	مجموعه متغیرهای مورد تحلیل
۰/۰۰۰	۲۶۷۵/۳۳	۰/۸۵۰	تحلیل مؤلفه‌های اصلی در بازگشت مهاجران شهری به خاستگاه‌های روستایی

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

حاصل از کاهش یافتن معرف، ۵ عامل بود که ۵۱/۰۴ درصد از واریانس و درصد واریانس تجمعی ذکر شده است (جدول شماره ۶).

تجزیه و تحلیل عامل‌ها

عامل اول، مشارکت اجتماعی؛ مقدار ویژه این عامل ۴/۳۱ است که ۱۳/۹۰ درصد از واریانس را تبیین کرده است. در این عامل ۷ متغیر بارگذاری شده است که بیشترین تأثیر را در بین عوامل

در بررسی حاضر با استفاده از ۳۱ گویه که از طریق طیف لیکرت (با میزان‌های کاملاً موافقم، موافقم، مخالفم، کاملاً مخالفم) برای سنجش مفاهیم مشارکت اجتماعی، انگیزه‌های مهاجرت، توسعه عمرانی و زیربنایی و توسعه روستایی در پرسش‌نامه در نظر گرفته شده بود. برای زمینه‌ها و عوامل مؤثر در برگشت مهاجران به روستا از مدل تحلیل عاملی استفاده شده است. به این ترتیب، شاخص‌های بارگذاری شده در هر عامل که بیشتر از ۰/۵ هستند، یک عامل را شکل می‌دهند و متغیرهایی که امکان تجمع با شاخص‌ها را ندارند، عامل دیگری را تشکیل می‌دهند. نتیجه

پنج‌گانه دارند. هر ۷ متغیر بارگذاری شده مربوط به مشارکت اجتماعی مهاجران و جاذبه‌های مقصد و در کل همان سرمایه اجتماعی مهاجران است. تجمع این شاخص‌ها در یک عامل به این معنی است که شاخص‌های بعد مشارکت اجتماعی بیشترین تأثیر را در مهاجرت برگشتی داشته است. همان‌طور که جدول شماره ۷ نشان می‌دهد، این عامل را می‌توان «عامل مشارکت اجتماعی» نام‌گذاری کرد.

عامل دوم، انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی: مقدار ویژه این

عامل ۳/۷۷ است که ۱۲/۱۶ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. با توجه به جدول شماره ۸، در این عامل ۶ متغیر بارگذاری شده است که ۴ متغیر مربوط به بعد انگیزه اقتصادی مهاجرت برگشتی و ۲ متغیر دیگر مربوط به بعد توسعه اقتصادی است. متغیرهای مذکور نشان می‌دهد با ایجاد انگیزه‌های اقتصادی مهاجرت برگشتی و در نتیجه آن توسعه اقتصادی در روستا زمینه برای برگشت مهاجران به موطن افزایش می‌یابد. بر اساس متغیرهای بارگذاری شده می‌توان این عامل را «عامل انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی» نامید (جدول شماره ۸).

جدول ۶. عامل‌بندی متغیرهای مورد مطالعه.

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	مشارکت اجتماعی	۴/۳۱۱	۱۳/۹۰	۱۳/۹۰
۲	انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی	۳/۷۷	۱۲/۱۶	۲۶/۰۷
۳	کارآفرینی - توسعه فنون کشاورزی	۲/۸۵	۹/۲۱	۳۵/۲۸
۴	انگیزه سلامت روحی و جسمی	۲/۷۵	۸/۸۸	۴۴/۱۶
۵	عمرانی و زیربنایی	۲/۱۳	۶/۸۷	۵۱/۰۴

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۷. متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول مشارکت اجتماعی.

بار عاملی	متغیر
۰/۷۳۶	تا چه اندازه توانسته‌اید مشکلات روستا را به شوراها اطلاع دهید؟
۰/۷۳۳	اگر در روستا دوستانتان نیاز مالی داشته باشند تا چه اندازه در قرض دادن پول ضمانت وام و غیره به او کمک می‌کنید؟
۰/۷۱۳	در حفظ و بازسازی محیطزیست روستا تا چه اندازه مشارکت دارید؟
۰/۶۶۴	تا چه اندازه در تصمیم‌گیری‌های روستا شرکت می‌کنید؟
۰/۶۳۸	تا چه حدی در مراسم عروسی افراد فامیل یا دوستان و همسایگان شرکت می‌کنید؟
۰/۶۳۴	تا چه حدی در اجرای طرح‌های هادی روستا (ساختن جاده‌ها و راه‌های ارتباطی پل و ...) مشارکت می‌کنید؟
۰/۵۶۷	تا چه حدی در هیئت‌های مذهبی و عزاداری شرکت می‌کنید؟

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۸. متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی.

بار عاملی	متغیر
۰/۷۶۱	از وقتی در روستا زندگی می‌کنم، درآمد بیشتری کسب کرده‌ام.
۰/۷۴۵	به نظرم درآمد در روستا افزایش یافته است.
۰/۶۸۰	به نظرم با زندگی در روستا می‌توانم از چندین منبع درآمد برخوردار شوم.
۰/۶۶۲	با زندگی در روستا از وضعیت رفاهی مطلوبی برخوردار هستم.
۰/۵۹۸	من فکر می‌کنم فرصت زیادی برای اشتغال در روستا وجود دارد.
۰/۵۳۶	به نظرم با زندگی در روستا هزینه‌های زندگی کاهش می‌یابد.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

ویژه ۲/۷۵ است که ۸/۸۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. طبق جدول شماره ۱۰، برای این عامل ۵ متغیر بارگذاری شده است که هر ۵ متغیر مربوط به بعد سلامت روحی و جسمی است، با توجه به شاخص‌های بارگذاری شده در این عامل، می‌توان آن را «عامل انگیزه سلامت روحی و جسمی» دانست. می‌توان گفت ارزانی زمین و مسکن، هوای لطیف و پاکیزه، آرامش روحی و روانی و توسعه شبکه حمل‌ونقل منجر به تحرک مکانی به‌صورت مهاجرت برگشتی شده است.

عامل پنجم، عمرانی و زیربنایی: مقدار ویژه این عامل ۲/۱۳ است که ۶/۸۷ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. در این عامل ۳ متغیر بارگذاری شده است که هر ۳ متغیر مربوط به بعد عمرانی و زیربنایی است. از این رو «عامل عمرانی و زیربنایی» نام‌گذاری می‌شود. چنانچه با توجه به جدول شماره ۱۱ یافته‌ها نشان دادند، امروزه بیشتر روستاها دارای خدمات عمرانی و زیربنایی هستند. با وجود این امکانات در اجتماعات روستایی افراد ترجیح می‌دهند در زادگاه و موطن خود بمانند و هزینه‌های خود را کاهش دهند با وجود مهارت و کسب تجربه مهاجران در شهر مقصد، امکانات جوامع روستایی از جمله مقاوم‌سازی مسکن، احساس امنیت در برابر سوانح و بلایای طبیعی و راه‌های مناسب ارتباطی روزبه‌روز بهبود می‌یابد و اجتماعات روستایی رفته‌رفته به سوی پیشرفت و توسعه گام برمی‌دارند.

عامل سوم، کارآفرینی- توسعه فنون کشاورزی: مقدار این عامل ۲/۸۵ است که ۹/۲۱ درصد از واریانس را توضیح می‌دهد. در این عامل مطابق با جدول شماره ۹، ۳ متغیر بارگذاری شده است که ۲ متغیر مربوط به بعد کارآفرینی و یک متغیر دیگر مربوط به بعد توسعه فنون کشاورزی است. متغیرهای این عامل نشان می‌دهد با ایجاد زمینه برای کارآفرینی در روستاها به تبع آن فنون جدید کشاورزی نیز توسعه می‌یابد و همه این‌ها در انگیزه‌های اقتصادی و توسعه اقتصادی و افزایش درآمد روستائیان تأثیر دارد. بر اساس متغیرهای بارگذاری شده می‌توان این عامل را «عامل کارآفرینی - توسعه فنون کشاورزی» نامید. می‌توان استنباط کرد مهاجرت نیروی کار شهری به همراه سرمایه فیزیکی و انسانی موجب تغییرات تکنیکی روستا خواهد شد. بهبود مهارت مهاجران برگشتی از شهر و توانایی کارآفرینی این افراد حتی می‌تواند مهم‌تر از پس‌انداز آنان باشد. عامل کارآفرینی می‌تواند از مهاجرت روستائیان به شهرها کاسته و زمینه‌های اشتغال، رفاه و بهبود کیفیت زندگی روستائیان را در همان فضای سکونتگاهی روستایشان فراهم نماید. با مقوله کارآفرینی و توسعه فنون کشاورزی و استفاده از ابزارهای کشاورزی و دامداری در کار کشاورزی و دامداری وضع اقتصاد و معیشت روستائیان حیاتی دوباره می‌یابد.

عامل چهارم، انگیزه سلامت روحی و جسمی: در این عامل مقدار

جدول ۹. متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم کارآفرینی - توسعه فنون کشاورزی.

متغیر	بار عاملی
تا چه حد توانسته‌اید به کارآفرینی (پرورش ماهی، مرغاری و...) در روستا بپردازید؟	۰/۷۶۷
تا چه حد توانسته‌اید فنون جدید کشت و کار کشاورزی به روستائیان آموزش دهید؟	۰/۵۹۲
به نظر تان تا چه حد توانسته‌اید فرصت اشتغال برای خود و روستائیان به وجود آورید؟	۰/۵۸۲

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۱۰. متغیرهای بارگذاری شده در عامل چهارم انگیزه سلامت روحی و جسمی.

متغیر	بار عاملی
می‌خواهم بقیه عمرم را در جای آرام و به دور از هرگونه شلوغی زندگی کنم.	۰/۷۱۳
من از وجود آسایش روحی و روانی در روستا لذت می‌برم.	۰/۶۳۰
به خاطر اینکه روستا زادگاه من است می‌خواهم بقیه عمرم را در زادگاهم سپری کنم.	۰/۶۲۸
برای درمان وضعیت جسمیم تصمیم گرفتم در روستا زندگی کنم.	۰/۶۲۷
به نظر من در روستا فرزندانم خوب تربیت می‌شوند.	۰/۵۳۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۱۱. متغیرهای بارگذاری شده در عامل پنجم عمرانی و زیربنایی.

متغیر	بار عاملی
تا چه حدی توانست‌اید در روستا مسکنتان را مقاوم‌سازی کنید؟	۰/۷۷۹
تا چه حدی در روستا در برابر سوانح طبیعی احساس امنیت می‌کنید؟	۰/۷۳۳
روستایی که زندگی می‌کنید چه میزان راه‌های مناسب ارتباطی و دسترسی بالا به شهر را دارد؟	۰/۵۷۴

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

بحث و نتیجه‌گیری

دوستی در اجتماع‌های روستایی موجب می‌شود مهاجران و غیر مهاجران را به هم وصل کند. و همچنین کمک‌های اقتصادی مردم در جهت پیشرفت بهتر اهداف و برنامه‌های توسعه مناطق روستایی و همکاری و سرمایه‌گذاری مهاجران سبب پیشرفت و توسعه اجتماع روستایی می‌شود. عامل انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی به‌عنوان عامل دوم شناخته شده است که تأثیر بسزایی در برگشت مهاجران به موطن دارد. به‌گونه‌ای که کسب درآمد بیشتر، افزایش درآمد در روستا، برخورداری از چندین منبع درآمد، برخورداری از وضعیت رفاهی مطلوب و فرصت زیاد اشتغال و کاهش هزینه‌های زندگی در روستا موجب بالا رفتن استانداردهای زندگی و وضعیت رفاهی مطلوب افراد شده و زمینه را برای برگشت فراهم کرده است. بر این اساس، وجود سرمایه مالی و انسانی مهاجران برگشتی می‌تواند بر سایر افراد روستا نیز تأثیرگذار باشد و نیز می‌تواند بر ایجاد خدمات و شغل‌ها و کارگاه‌های گوناگون در روستا تأثیرگذار باشد. این یافته نیز با یافته‌های ربانی و همکاران (۲۰۱۱) همسو است و مطابق با نظریه هزینه و فایده است (Démurger & Xu, 2016: 7).

با توجه به یافته‌ها عامل سوم کارآفرینی و آموزش فنون جدید کشت و کار کشاورزی به روستائیان و عامل چهارم انگیزه سلامت روحی و جسمی است. این یافته با دو بعد مهاجرت برگشتی فرانسسکو کراز هم‌جهت است (Debnath, 2016: 3-4). و نیز با نظریه مکسار کورویک هم‌جهت است که ادعا می‌کند هرچه افراد در مقصد پس‌انداز بیشتری را گردآوری کنند احتمال بیشتری دارد که در برگشت به موطن کارآفرینی کنند (Démurger & Xu, 2016: 7). همچنین همان‌طور که یافته‌ها نشان دادند، در میان عامل‌های پنج‌گانه بررسی حاضر، عامل پنجم یعنی عامل زیربنایی و عمرانی کمترین تأثیر را در برگشت مهاجران به روستا داشته است. این یافته با یافته‌های منافی‌آذر و همکاران (۲۰۱۷) که این عامل در پژوهش آنان بیشترین تأثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده به خود اختصاص داده است، مخالف است.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

امروزه محیط زندگی خوب، هزینه مسکن ارزان‌تر، کیفیت زندگی و در کل سایر عوامل جذب‌کننده موجبات برگشت مهاجران را از شهرها به روستاها تقویت می‌کنند. به‌طوری که با وجود امکانات زیربنایی و رفاهی و خدمات زیباسازی و حفظ محیط‌زیست روستاها، حفظ ارتباط به وسیله جاده‌ها، افزایش کار و وجود مراکز درمانی و آموزشی در مناطق روستایی به مردم شانس زندگی در روستا را می‌دهد. سرمایه انسانی برگشتی عامل مهم و کلیدی در بهبود فعالیت‌های کارآفرینی و اقتصادی مانند آموزش فنون جدید کشاورزی و ایجاد اشتغال بر خود و روستائیان است. همچنین وقتی عده‌ای از مهاجران درآمد مورد انتظار خود را در شهر مقصد نمی‌توانند به دست بیاورند، چون عده زیادی در زادگاه خود دارای ملک هستند، بنابراین برگشت را ترجیح می‌دهند باز این افراد با فعالیت‌های خود در موطن در پیشرفت منابع اقتصادی روستا مؤثر هستند.

با توجه به نتایج حاصل از آزمون تحلیل عاملی، عوامل و زمینه‌های مؤثر در مهاجرت برگشتی روستاهای شهرستان اهر در ۵ عامل، مشارکت اجتماعی، انگیزه اقتصادی - توسعه اقتصادی، کارآفرینی - توسعه فنون کشاورزی، انگیزه سلامت روحی و جسمی و در نهایت عامل عمرانی و زیربنایی قرار گرفته است که در حدود ۵۱/۰۴ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. افزایش مشارکت اجتماعی در روستا به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی موجب توسعه در نواحی روستایی می‌شود. این یافته با یافته‌های پومکا که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از قبیل صداقت و همکاری را موجب افزایش سطح مشارکت و توسعه اجتماع روستایی می‌داند (Farahani et al., 2013)، همسو است.

طبق یافته‌های به‌دست‌آمده، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در مهاجرت برگشتی عامل مشارکت اجتماعی است، حفظ و بازسازی محیط‌زیست روستا، شرکت در تصمیم‌گیری‌های محلی روستا، و ضمانت وام و کمک به نیاز مالی دوستان و اجرای طرح‌های هادی روستا و غیره زمینه را برای برگشت مهاجران به روستا و زادگاهشان مهیا کرده است. سرمایه اجتماعی و بعد آن مشارکت می‌تواند یکی از شاخص‌های توسعه پایدار روستایی باشد. وجود منابع و روابط انسانی و برطرف نمودن نیازهای جامعه و وجود پیوندهای میان فردی مبتنی بر خویشاوندی و

References

- Afrakhteh, H., Hajipour, M. (2017). The development of land ownership system of villaages, caases and consequences: case study, Teghab and Masoum Abad Villages in khosef country, Space- economic2(3), 1-25.
- Ali Babaei, M., Jomehpour, M. (2016). [procedure and pattern of rural migration and its effected factors (case study: village of hajelo-kabodr ahang town)(Persian)], planning and research of rural journal ,5(4), 91-105.
- Ahinbakh, R. (2017). Return migration Decisions Astudy on Highly skill, Return migration making: Theoretical considerations.
- Amanpour, S. (2018). Identifying and prioritizing Moore factors on the formation of return migration, geography and urban-regional planning, No. 29, 60-37.
- Behrozeh, S., Haji, L., Namdar, R. (2021). Analysis of Moore Social Capital Components on Rural Migration with the Mediating Role of Spatial Attachment (Case Study: Jiroft County) Quarterly Journal of Rural Research, Volume 12, Number
- Chobanyan, H. (2013). Return migration and Reintegration Issues: Armenia, Carimeast- Consortium for Applied Research on International migration.
- Dabir, M., Davoudi, I., & Darvishkhazri, M. (2013). Impact of Migration on in economic and Social of Rural enviroments, International Research Journal of Applied and Basic Sciences, N(1).
- Dustmann, C., Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and Empirical Evidence from theuk, British Journal of Industrial Relations, 236-256.
- Demurger, S., Xu, H. (2016). Return migration: The rise of new entrepreneurs in Rurul china Center for Modern Chinese city studies, East china Normal university, shanghai, china.
- Debnath, P. (2016). Leveraging Return Migration for Development: The Role of countries of origin, KnomadWorking, 17.
- Farrell, M., Jakairyte, E., Birtenienaber, Mcdonagh, J., & Mahon, M. (2014). "Rural Return Migration: Comparative Analysis between Irel and Lithuania, Central and Eastern European Migration Review, 2(3).
- Farahani, H., Einali, J., Abdoli, S. (2013). [the evaluation of the role of capital on developing of rural areas, case study , village of mashhad meigan, arak town, operational research of geology science press, 13th years(Persian)], no 20, 20-50.
- Food and Agricultur organization of thunitd Nations (FAO). (2016). Migration agriculture and rural development addressing the root causes of migration and harnessing its potential for development.
- Mohammadi, S., Shahbazi, S. (2020). The role of diversity of economic activities in the quality of life of migrants returning to the villages Case: Western villages of Marivan city, Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, 9(3).
- Manafi Azar, R., Abdollahi, A., Alizadeh, T., Vallaei, T., Ghasemiardahae, A. (2017). [return migration and its consequences on rural habitation (case study: barog area mian do ab city), reading and planning of human habitation quarterly(Persian)], 12(5), 173-192.
- Paydar, A. (2019). [Geographical analysis of recurrent migration stimuli in villages around the city of Zahedan(persian)], Bi-Quarterly Journal of Urban Social Geography, 6 (2), 19-39.
- Pungas, E., Tamaru, O., Anniste, K. (2012). Are Better Educated Migrants Returning? Evidence from Multi- Dimensional Education Porta, Norface migration Discussion, N: 18.
- Gashi, A., Adnett, N. (2015). The Determinants of Return migration: Evidence for Kosovo, Croation Economic survey, 17(2), 57-81.
- Ghasemi, M., Javan, J. (2014). An Analysis of the Causes of Reverse Migration in Rural Areas of Binalood County, Geographical Studies of Arid Areas, Fourth Year, No. 16. 15-37.
- Rabbani, R., Taheri, Z., Rousta, Z. (2011). [investigated reasons of motivation of return migration and its effect on the developing of sociality- economic(case study :rural migration of tnoe cabon and ramsar)(Persian)],study and planning of urban,2(5), 83-108.
- Setrana, M. (2017). Return migration and the challenge of Reintegration: the case of Returnees to Kumasi, Ghana, university of Ghana.
- Statistics Center of Iran. (2016) General Census of Population and Housing.
- Winnie, W., Fan, C. (2006). Success or failure: Selectivity and reasons of return migration in sichuan and Anhui, china, Environment and planning A 2006, V:38, 939